

Joachim Gauck

Laat je niet regeren door angst,
maar door moed

Cossee
Amsterdam

Oorspronkelijke titels *Freiheit. Ein Plädoyer &
Nicht den Ängsten folgen, sondern dem Mut*

© 2012 Joachim Gauck

en Uitgeverij Cossee BV, Amsterdam

Nederlandse vertaling

© 2012 Olaf Brenninkmeijer

en Uitgeverij Cossee BV, Amsterdam

Nawoord © 2012 Michèle de Waard en Willem Wansink

en Uitgeverij Cossee BV, Amsterdam

i.s.m. Felix Meritis, Amsterdam

Boekomslag Marry van Baar

Typografie binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk HooibergHaasbeek, Meppel

ISBN 978 90 5936 366 3 | NUR 323

Essay (o) [oorspronkelijk Frans *essai* (proef)]: Niet te korte, voor een ruim publiek bestemde, subjectief gekleurde verhandeling over een maatschappelijk, wetenschappelijk of letterkundig onderwerp, gekenmerkt door goede, persoonlijke stijl.

Ik probeer mijn pen, was het adagium van Michel de Montaigne, die het essay 450 jaar geleden uitvond. Montaignes drijfveer was nieuwsgierigheid: iets te ontdekken over zichzelf, over de menselijke soort, over hoe we functioneren. Hij schreef zijn 'korte, onderhoudende wandelingen van het denken' op een schandalig openhartige en radicaal eerlijke wijze. Cossee Essay is een reeks voor zulke teksten.

Inhoud

Vrijheid. Een pleidooi	9
Laat je niet regeren door angst, maar door moed	41
Nawoord: Een Europese vrijheidsdenker	56
Verantwoording	61

Ten geleide

Wie tegenwoordig de vraag stelt waar onze maatschappij door wordt gekarakteriseerd en welke elementen bepalend zijn voor haar huidige vorm, zal op drie wezenskenmerken stuiten: vrijheid, verantwoordelijkheid en tolerantie. Ik wil proberen te schetsen in hoeverre deze elementen tegelijkertijd ook grondbeginsel kunnen zijn van een algemene dominante cultuur – maar laat me vooraf duidelijk stellen dat ik geen profeet ben en de wijsheid niet in pacht heb. Wat ik wel ben is een getuige van deze tijd en natuurlijk – kort en bondig geformuleerd – een liefhebber van de vrijheid.

Vrijheid

Ik ben in ons land vaak onderweg en niet zelden bekruipt me dan het gevoel tot een bepaalde minderheid te behoren. Niet omdat ik uit Mecklenburg kom – het gevoel tot een minderheid te behoren wordt door iets anders opgeroepen. Het heeft te maken met mijn diepe overtuiging dat vrijheid het allerbelangrijkst in onze samenleving is en dat alleen vrijheid onze maatschappij cultuur, waarde en inhoud geeft. Maar bij veel mensen die ik in het land ontmoet, vermoed ik dat ze van een geheime grondwet uitgaan waarvan het virtuele artikel 1 luidt: ‘verworven bezitsrechten zijn onaantastbaar.’ Ik heb niets tegen bezit en ook niets tegen materiële zekerheid. Die zijn in de eerste plaats plezierig, vooral als je ooit maar weinig had, zoals mijn generatie, die de oorlog en de naoorlogse tijd heeft meegemaakt. Maar hoe komt het dat wij Duitsers duidelijk een andere houding ten opzichte van het grondbeginsel van de vrijheid hebben dan bijvoorbeeld Amerikanen of onze Poolse burenen?

Een historische verklaring voor onze tendentie op goede voet te staan met een bestaande overheid voert terug tot de Dertigjarige Oorlog (1618-1648). In die

tijd kon nog een hele generatie Duitsers afgeslacht, geminacht, geschonden, verdreven en van alle rechten beroofd worden. Na de Vrede van Westfalen zouden de regerende vorsten hun onderdanen de zekerheid, rechtszekerheid en overlevingskansen hebben gegarandeerd die ze zo lang hadden ontbeerd, en daar zou dan de diepe dankbaarheid tegenover de heersende macht vandaan komen. Ik kan en wil deze mogelijke verklaring niet inhoudelijk beoordelen, maar feit is dat de Duitsers een bijzondere houding ten opzichte van de vrijheid hebben ontwikkeld.

Heinrich Heine heeft dit ooit prachtig verwoord in een geestige passage die ik u niet wil onthouden. In zijn *Englische Fragmenten* schrijft hij:

De Engelsman heeft de vrijheid lief als zijn wettige echtgenote. Hij bezit haar, en al behandelt hij haar niet al te teder, toch zal hij haar in geval van nood als een man verdedigen. De Fransman houdt van de vrijheid als van zijn gekozen bruid. Hij werpt zich aan haar voeten met de meest geëxalteerde loftuitingen. Hij vecht voor haar op leven en dood. Hij begaat duizenderlei dwaasheden voor haar. De Duitser houdt van de vrijheid als van zijn grootmoeder.

Ik kan niet beweren dat Heines woorden me hebben getroost. Maar intussen weet ik wel dat hij maar ten dele gelijk had. Want van 17 juni 1953 en van 1989 heb ik geleerd dat ook Duitsers bereid zijn voor hun vrijheid te vechten.

Zo hebben de gebeurtenissen in 1989 mijn leven op wonderbaarlijke wijze veranderd. Ik had opeens weer een positieve relatie met mijn land, doordat de mensen in het oosten, die zo lang machteloos waren geweest, de vrijheid plotseling liefhadden – niet alleen dissidenten, verzetsmensen en tegenstanders van het regime, nee, brede middenlagen uit een bevolking die er vele jaren lang uitstekend in waren geslaagd zonder overtuiging met een minimale loyaliteit te overleven.

Dictaturen kunnen lang, zeer lang blijven bestaan. Er bestaan immers ook nu nog communistische dictaturen zoals in Cuba en Noord-Korea, of despotische zoals in Afrika en het Midden-Oosten, waar geen kritische massa bestaat die de straat op gaat en vol zelfvertrouwen declameert dat zij het volk is. Want de DDR is niet uit zichzelf geïmploedeerd en de ontwikkelingen waren ook niet uitsluitend te danken aan de goede wil van een zekere Gorbatsjov. In de straten van Saksen waren het uiteindelijk Duitse mannen en vrouwen die zich sterk maakten voor een inzicht dat in Frankrijk allang als kostbaarste leuze uit de politieke geschiedenis in ieder klaslokaal aan de muur zou zijn gehangen: ‘Wij zijn het volk!’

We hebben hiervan geleerd dat we, als we ons verlangen maar geloven en vertrouwen, onze angst kwijt kunnen raken. Een angst die de gewillige dienaar van iedere vorm van niet-gelegitimeerde heerschappij is, die ons machteloos maakt, die ons bindt. Maar op het moment dat wij onze angst als

angst benoemen en inzien dat angst en aanpassing nauw met elkaar verwant zijn, zijn we misschien ook bereid de proef op de som te nemen: kunnen we ook zonder die angst leven? Precies op dat moment vallen ons die krachten toe die nodig zijn om de hele samenleving te veranderen.

En zo beleefden we binnen één jaar twee gezichten van de vrijheid: het anarchistische gezicht dat vrijheid altijd heeft wanneer ze nog jong is, wanneer ze jonge mensen bezielt en oudere laat aarzelen. Het is de anarchie van revolte, opstand en oproer, die ongebondenheid en vrijheid van overheersing zoekt en met grote gebaren en vaak met de nodige overmoed probeert een fantastische ongebondenheid in het leven te roepen.

Ieder van ons, of hij nu politiek geïnteresseerd is of niet, zal in ieder geval bekend zijn met de opwelling. Want we zijn er geen van allen aan ontkomen een periode door te maken die de volwassenen een gruwel is: de puberteit. Als we veertien, vijftien, zestien zijn, vermoeden we wat vrijheid is en willen we die zelf ook. We voelen een diep verlangen ongebonden te zijn, niet door anderen gecommandeerd te worden, zelf onze eigen maatstaven en normen te bepalen: ik wil zelf bepalen op welk moment ik naar bed ga, ik wil deze vrouw kussen en omarmen en met haar trouwen wanneer ik wil, ik wil zelf bepalen welk beroep ik kies, zelf bepalen waar ik ja op zeg. Rond dat soort kwesties en behoeften wordt bij jongeren de drang naar vrijheid en ongebondenheid zichtbaar. Zie daar de jonge vrijheid; ze is bevrijding.

